

บทที่ 7

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

กลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกร เป็นรูปแบบการสื่อสารที่เกิดจากการประสานสัมพันธ์สื่อวิทยุและสื่อระหว่างบุคคลเข้าด้วยกัน วิ เริ่มจัดตั้งขึ้นโดยโครงการส่งเสริมการ เกษตร ไทย-เยอรมัน ร่วมกับสำนักงานเกษตร จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนายูว เกษตรกรในจังหวัดนครราชสีมา ให้เป็นเกษตรกรชั้นนำต่อไปในอนาคต ซึ่งนับเป็นรูปแบบการสื่อสารการ เกษตรที่แปลกใหม่สำหรับประเทศไทย ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อทราบผลของการประสานสัมพันธ์การใช้รายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรและการแพร่กระจายสารสนเทศระหว่างบุคคลที่มีต่อการยอมรับและการแพร่กระจายนวัตกรรมการ เกษตร
2. เพื่อเข้าถึงโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มยูว เกษตรกร โกรกตะไกล้และกลุ่มยูว เกษตรกร โศกเพชร
3. เพื่อทราบถึงตัวแปร คำนีโครงสร้างการสื่อสารและปัจจัยทาง การสื่อสาร ที่มีผลต่อการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกร
4. เพื่อทราบลักษณะของการแพร่กระจายนวัตกรรมการ เกษตรกร จากสมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกร ไปสู่ระบบสังคม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการ เลือกกลุ่มอย่างเฉพาะเจาะจงแล้วทำการศึกษาประชากรทั้งหมด ประชากรที่ทำการศึกษาคือ สมาชิกกลุ่มยูว เกษตรกร โกรกตะไกล้ หมู่บ้านโกรกตะไกล้ ตำบลเมืองคง อำเภอคง ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 33 คน และสมาชิกกลุ่มยูว เกษตรกร โศกเพชร หมู่บ้านโศกเพชร ตำบลโนนรัง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา มีสมาชิกจำนวน 19 คน เหตุที่เลือกศึกษาวิจัยกับประชากร 2 กลุ่มนี้ เนื่องจากกลุ่มยูว เกษตรกรทั้งสองกลุ่มนี้ เป็น

กลุ่มทดลอง เริ่มแรกของโครงการกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเยาวชน (Radio Youth Forum หรือ RYF) ซึ่งริเริ่มดำเนินการ โดยโครงการส่งเสริมการ-
 เกษกรไทย-เยอรมัน ร่วมกับสำนักงานเกษตร จังหวัดนครราชสีมา

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม ซึ่งได้ทำการทดสอบแบบ
 สอบถาม ที่กลุ่มเยาวชนกรโคกสูง ตำบลโนนรัง อำเภอชุมพวง จนเป็นที่พอใจ ส่วน
 การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลด้วยแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไข
 แล้วกับสมาชิกกลุ่มเยาวชนกรโคกตะไกล่ จำนวน 33 คน และสมาชิกกลุ่มเยาวชนกร
 โลกเพชร จำนวน 19 คน

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์สมาชิกวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร
 โดยการวิเคราะห์ด้วยมือตามวิธีการของโปรแกรมน์โกพี และโดยวิธีการวิเคราะห์
 ตัวประกอบด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างการสื่อสาร เครือข่ายการ
 สื่อสารระหว่างสมาชิกกลุ่ม ตลอดจนโครงสร้างการสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสารของ
 การแพร่กระจายนวัตกรรมจากสมาชิกกลุ่ม ไปสู่บุคคลภายนอกในระบบสังคม นอกจากนี้
 ผู้วิจัยยังได้ปรับปรุงโครงสร้างการสื่อสารระหว่างสมาชิกกลุ่มที่ได้จากการวิเคราะห์
 ตัวประกอบ โดยนำหลักเกณฑ์การพิจารณาจัดแบ่งกลุ่มย่อยของโรเจอร์และคินเชค
 มาจัดแบ่งกลุ่มย่อยในโครงสร้างการสื่อสารใหม่อีกด้วย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณหาดัชนีโครงสร้าง
 การสื่อสารทั้งในระบบ กลุ่มย่อย บุคคล และใช้สถิติต่าง ๆ เพื่อการพิสูจน์สมมุติฐาน
 ซึ่งผลจากการทดสอบสมมุติฐานพอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

สมมุติฐานข้อ 1 ไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มเยาวชนกรโคกตะไกล่และ
 กลุ่มเยาวชนกรโลกเพชร ในผลของการประสานสัมพันธ์การใช้รายการวิทยุ เพื่อยู-
 เกษกร และการแพร่กระจายสารสนเทศระหว่างบุคคลที่ก่อให้เกิดการยอมรับนวัตกร
 การเกษตร ผลการวิจัยพบว่า การประสานสัมพันธ์การใช้รายการวิทยุเพื่อยูเกษกร
 และการแพร่กระจายสารสนเทศระหว่างบุคคล ก่อให้เกิดการยอมรับนวัตกรมการเกษตร
 ที่เสนอในรายการวิทยุเพื่อยูเกษกรจริง แต่จากการทดสอบโดยใช้สถิติ t - test
 พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ระหว่างกลุ่มเยาวชนกร

โกรทกะไถลและกลุ่มยิว เกษตรกรโลกเพชร ในผลของการประสานสัมพันธ์การใช้ราย-
การวิทยุ เพื่อยิว เกษตรกรและการแพร่กระจายสารสนเทศระหว่างบุคคลที่ก่อให้เกิดการ
ยอมรับนวัตกรรมการเกษตร ดังนั้นสมมติฐานข้อนี้จึงไม่ได้รับการยืนยัน

สมมติฐานข้อ 2 การสื่อสารระหว่างบุคคลก่อให้เกิดการแพร่
กระจายนวัตกรรมการเกษตรมากกว่าสื่อวิทยุทั้งกลุ่มยิว เกษตรกร โกรทกะไถล
และกลุ่มยิว เกษตรกรโลกเพชร ผลของการวิจัยพบว่า ผู้ใดที่อยู่ในเครือข่าย
ข่ายการสื่อสารกลุ่มยิว เกษตรกร โกรทกะไถลมิใช่ว่าจะ เป็นผู้รับแค่สื่อวิทยุ
เพียงอย่างเดียว แต่ได้ติดต่อสื่อสารกับสมาชิกอย่างไม่เป็นทางการ และติดต่อ
สื่อสารกับบุคคลภายนอกด้วย โดยการติดต่อทางตรงและทางอ้อมผ่านไปตาม
เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคล การที่ผู้ใดที่อยู่ในเครือข่ายไม่ได้ติดต่ออย่างแท้
จริง หากแต่ได้รับอิทธิพลจากกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมด้วย ทำให้ผู้ใด
ที่อยู่ในเครือข่ายมีคะแนนการยอมรับนวัตกรรม และการแพร่กระจายนวัตกรรมมาก
กว่าผู้ที่มีการติดต่อสื่อสาร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าการ
สื่อสารระหว่างบุคคลก่อให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมและก่อให้เกิดการแพร่กระจาย
นวัตกรรมการเกษตรมากกว่าสื่อวิทยุ ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนกลุ่มยิว เกษตรกรโลกเพชร ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดที่อยู่ในเครือข่าย
การสื่อสารระหว่างสมาชิกกลุ่ม และเครือข่ายการแพร่กระจายนวัตกรรม สมาชิกกลุ่มทุก
คนจึงได้รับอิทธิพลจากกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรม แสดงว่าการสื่อสารระหว่าง
บุคคลก่อให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมและการแพร่กระจายนวัตกรรมการเกษตร
มากกว่าสื่อวิทยุ เช่นเดียวกับกลุ่มยิว เกษตรกร โกรทกะไถล สมมติฐานข้อนี้จึงได้รับการ
ยืนยัน

สมมติฐานข้อ 3 ลักษณะความเชื่อมโยงทางการสื่อสารระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม
ยิว เกษตรกร โกรทกะไถล แตกต่างจากลักษณะความเชื่อมโยงทางการสื่อสารระหว่างบุคคล
ภายในกลุ่มยิว เกษตรกรโลกเพชร ผลการวิจัยพบว่า ค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสาร
ของกลุ่มยิว เกษตรกร โกรทกะไถล แตกต่างจากค่าความเชื่อมโยงทางการสื่อสารของ
กลุ่มยิว เกษตรกรโลกเพชร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐาน
ที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อ 4 ลักษณะการแพร่กระจายนวงรรวมการ เกษตรของกุ่มขุว เกษตรกรโกรกตะไกล้ แยกต่างจากลักษณะการแพร่กระจายนวงรรวมการ เกษตรของ กุ่มขุว เกษตรกร โครกเพชร ผลของการทดสอบโดยใช้สถิติ t-test พบว่า การแพร่กระจายนวงรรวมการ เกษตรของกุ่มขุว เกษตรกร โกรกตะไกล้ แยกต่างจากการแพร่กระจายนวงรรวมการ เกษตรของกุ่มขุว เกษตรกร โครกเพชร อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 จริงตามสมมติฐาน

สมมติฐานข้อ 5 ไม่มีความแตกต่างระหว่างกุ่มขุว เกษตรกรโกรกตะไกล้และกุ่มขุว เกษตรกร โครกเพชร ในผลของสมาชิกที่มีความเกี่ยวข้องทางการสื่อสาร กล่าวคือสมาชิกจะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ เคียงกันและมีสถานภาพทางสังคมคล้ายคลึงกัน ผลการวิจัยพบว่าสมาชิกกุ่มขุว เกษตรกรโกรกตะไกล้และกุ่มขุว เกษตรกร โครกเพชรที่มีความเกี่ยวข้องทางการสื่อสารต่อกัน จะตั้งบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ เคียงกันจริง แต่จากการทดสอบสถิติ t-test พบว่า ระยะทางระหว่างบ้านของสมาชิกที่มีความเกี่ยวข้องทางการสื่อสารต่อกันของกุ่มขุว เกษตรกร โกรกตะไกล้ แยกต่างจากกลุ่ม โครกเพชรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สมมติฐานในส่วนนี้จึงไม่ได้รับการยืนยัน ส่วนสมมติฐานที่ว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่างกุ่มขุว เกษตรกรโกรกตะไกล้และกุ่มขุว เกษตรกร โครกเพชรในผลสมาชิกที่มีความเกี่ยวข้องทางการสื่อสาร กล่าวคือสมาชิกจะมีสถานภาพทางสังคมคล้ายคลึงกัน จากการวิจัยพบว่าสมาชิกกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องทางการสื่อสารต่อกัน จะมีสถานภาพทางสังคมคล้ายคลึงกันเฉพาะตัวแปรอายุเท่านั้น แต่ไม่มีความคล้ายคลึงกันในตัวแปร การศึกษาและรายได้ และเมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มทั้งสองพบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับของความคล้ายคลึงกันในตัวแปร อายุ สมมติฐานในส่วนนี้จึงไม่ได้รับการยืนยันเช่นกัน โดยสรุปสมมติฐานข้อนี้ไม่ได้รับการยืนยัน แต่ผลจากการทดสอบสมมติฐานทำให้ทราบว่า สมาชิกกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องทางการสื่อสารต่อกัน จะตั้งบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ เคียงกันและมีความคล้ายคลึงกันในค่านอายุ

สมมติฐานข้อ 6 ไม่มีความแตกต่างระหว่างกุ่มขุว เกษตรกร โกรกตะไกล้และกุ่มขุว เกษตรกร โครกเพชร ในผลของจำนวนความเกี่ยวข้องทางการสื่อสารที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวงรรวมการ เกษตร ผลจากการวิจัยโดยใช้สถิติสหสัมพันธ์และสหสัมพันธ์บางส่วน ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการยอมรับนวงรรวมกับจำนวน

ความเกี่ยวข้องทางการสื่อสาร และหาความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นอีก 2 ตัวแปรที่คาดว่า จะมีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรมคือ ตัวแปรการ เปิดรับต่อสื่อมวลชน จำนวนครั้งที่ เข้าฟังและร่วมอภิปรายรายการ พบว่า การยอมรับนวัตกรรมการเกษตรมีความสัมพันธ์ กับจำนวนครั้งที่เข้าฟังและร่วมอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยุวเกษตรกร สมมติฐานข้อนี้ จึงไม่ได้รับการยืนยัน

สมมติฐานข้อ 7 ไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มยุว เกษตรกร โกรกตะไกล้ และกลุ่มยุว เกษตรกร โศกเพชร ในผลของสมาชิกที่จะแพร่กระจายนวัตกรรมการ เกษตร ไปยังบุคคลภายนอกที่มีความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้นกับสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งผลจาก การวิจัยพบว่า สมาชิกกลุ่มยุว เกษตรกร โกรกตะไกล้และกลุ่มยุว เกษตรกร โศกเพชร จะแพร่กระจายนวัตกรรมการ เกษตร ไปยังบุคคลภายนอกกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ อย่างสนิทแน่นแฟ้นกับสมาชิกภายในกลุ่ม และเมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม ทั้งสอง พบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มยุว เกษตรกร โกรกตะไกล้และกลุ่มยุว เกษตรกร โศกเพชร ดังนั้นสมมติฐานข้อนี้จึงได้รับการยืนยัน

จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า สมาชิกกลุ่มยุว เกษตรกร โกรกตะไกล้และกลุ่ม ยุว เกษตรกร โศกเพชร ที่เลือกศึกษาคือสื่อสารกันนั้น จะมีความคล้ายคลึงกันในตัวแปรอายุ มีบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน และเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้นต่อกัน เช่น พ่อแม่พี่น้อง ญาติสนิท เพื่อนสนิท

ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงว่า เครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มยุว เกษตรกร โกรกตะไกล้ และกลุ่มยุว เกษตรกร โศกเพชรจะมีความมั่นคง เนื่องจากเป็นไปตาม หลักการความมั่นคงของเครือข่าย ซึ่งโรเจอร์และคินเซด¹ ใ้ค้แนะว่าเครือข่าย การสื่อสารจะมีความมั่นคงถ้าเป็น

1. ความเกี่ยวข้องระหว่างผู้ที่บ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน

¹ Rogers and Kincaid, Communication Networks : Toward a New Paradigm for Research, p. 316.

2. ความเกี่ยวโยงระหว่างผู้ที่มีความคล้ายคลึงกัน มีความมั่นคงกว่าความเกี่ยวโยงระหว่างผู้ที่มีความแตกต่างกัน

3. ความเกี่ยวโยงระหว่างบุคคลตามบทบาทและสถานภาพโดยกำเนิดมีความมั่นคงกว่า ความเกี่ยวโยงระหว่างบทบาทสถานภาพโดยตำแหน่ง เช่น ความเกี่ยวโยงระหว่างบุคคลที่เป็นเครือญาติกัน จะมีความมั่นคงกว่า ความเกี่ยวโยงระหว่างบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่การงาน

4. ความเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน (reciprocal link) จะมีความมั่นคง แต่เนื่องจากผู้วิจัยได้ตั้งข้อสงสัยเบื้องต้นไว้ว่า คู่สื่อสารทุกคู่ต่างมีความเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน จึงไม่ได้ทำการศึกษาโดยละเอียด แต่จากผลการวิจัยพบว่าในกลุ่มขุมเกษตรกรโกรกตะโกล จำนวน 38 คู่ จากทั้งหมด 155 คู่ เป็นคู่สื่อสารซึ่งมีความเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน หรือคิดเป็นจำนวนร้อยละ 24.516 ส่วนกลุ่มขุมเกษตรกรโคกเพชร มีคู่สื่อสารซึ่งมีความเกี่ยวโยงซึ่งกันและกันจำนวน 9 คู่ จากทั้งหมด 61 คู่ คิดเป็นจำนวนร้อยละ 14.75 แสดงว่าสมาชิกในกลุ่มทั้งสองส่วนใหญ่ไม่มีความเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน ดังนั้นเครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มทั้งสอง จึงไม่มีคุณสมบัติข้อนี้

จากการที่โครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มขุมเกษตรกรโกรกตะโกลและกลุ่มขุมเกษตรกรโคกเพชร มีคุณสมบัติของหลักการความมั่นคงของเครือข่ายถึง 3 ใน 4 ข้อนี้แสดงว่าแม้เวลาจะผ่านไปอีกช่วงระยะหนึ่ง โครงสร้างการสื่อสารระหว่างสมาชิกกลุ่มคงจะมีความมั่นคงอยู่เช่นนี้

นอกจากนี้ผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า รูปแบบของกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อขุมเกษตรกร ก่อให้เกิดการแพร่กระจายนวัตกรรมจากสมาชิกกลุ่มไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในระบบสังคม ซึ่งพอจะสรุปลักษณะของการแพร่กระจายได้ดังต่อไปนี้

1. มีการแพร่กระจายนวัตกรรมเกษตรที่เสนอในรายการวิทยุเพื่อขุมเกษตรกรจากสมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อขุมเกษตรกร ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในระบบสังคม โดยผ่านไปตามเครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลไปตามแนวออนของระบบสังคม

2. การแพร่กระจายนอกรวมการ เกษตรในระหว่างสมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการนั้น สมาชิกจะแพร่กระจายนอกรวมกับ เพื่อนสมาชิกที่มีความคล้ายคลึงกันใน คำนวณ มีบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน และมีความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้นต่อกัน

3. การแพร่กระจายนอกรวมการ เกษตรสมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ เพื่อผู้ เกษตรกร ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในระบบสังคมนั้น สมาชิกกลุ่มจะแพร่กระจายนอกรวม การ เกษตรไปยังบุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่นแฟ้นกับตน

4. มีการแพร่กระจายนอกรวมแนวตั้งจากแหล่งสารสำนักงาน เกษตร จังหวัดนครราชสีมา มายังกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ เพื่อผู้ เกษตรกร หลังจากนั้น ก็จะมีการแพร่กระจายนอกรวมการ เกษตรไปตามแนวนอนของ ระบบสังคมจากบรรดา สมาชิกกลุ่ม ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในระบบสังคม

ในการแพร่กระจายนอกรวมการ เกษตรจากสมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ เพื่อผู้ เกษตรกร ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในระบบสังคมนั้น กลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ เพื่อ ผู้ เกษตรกร ได้ทำหน้าที่ในการแพร่กระจายนอกรวม 3 ประการคือ

1. ทำหน้าที่เป็น "ช่องสาร" ถ่ายทอดสารสนเทศนอกรวมการ เกษตรจาก แหล่งสารสำนักงาน เกษตรจังหวัดนครราชสีมา

2. ทำหน้าที่ลด "ช่องว่างความแตกต่างในการแพร่กระจายนอกรวม" ที่เกิดจากการที่ผู้เผยแพร่ นอกรวม มีความรู้ความชำนาญในนอกรวมมากกว่า เกษตรกร ผู้รับสาร ซึ่ง ช่องว่างนี้เป็นสาเหตุทำให้การสื่อสารเพื่อการ เผยแพร่ นอกรวมการ เกษตร เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

3. ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดนอกรวมการ เกษตรจากรายการวิทยุ เพื่อผู้ เกษตรกร ไปสู่ เกษตรกรคนอื่น ๆ ในสังคมที่ไม่ได้ฟังรายการ ช่วยให้จำนวนผู้รับสารจากรายการวิทยุ เพื่อผู้ เกษตรกร เพิ่มมากขึ้น

จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่ารูปแบบกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ เพื่อผู้ เกษตรกร นั้น สามารถทำให้เกิดการประสานสัมพันธ์ของสารสื่อมวลชนและช่องสารสื่อระหว่างบุคคล

เข้าด้วยกันได้อย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมและการแพร่กระจายนวัตกรรม และผลการวิจัยยังพบอีกว่า ในการประสานสัมพันธ์สื่อวิทยุและสื่อระหว่างบุคคลนั้น สื่อระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพในการทำให้เกิดการแพร่กระจายนวัตกรรม และการยอมรับนวัตกรรมมากกว่าสื่อวิทยุ จึงนับได้ว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการเกษตรแบบใหม่ ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย เพราะเป็นการนำกลุ่มในท้องถิ่นและการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นมาใช้ร่วมกับสื่อวิทยุ ซึ่งเป็นสื่อที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศไทย มาใช้ในการส่งเสริมพัฒนาเกษตรกรไทยให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างชาญฉลาด สมควรที่จะทำการส่งเสริมเผยแพร่โครงการกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรนี้ต่อไป

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดในการวิจัยคือ

1. ในการศึกษาตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมการเกษตรไปปฏิบัตินั้น ผู้วิจัยไม่สามารถจะศึกษาได้หมดทุกตัวแปร แต่ได้เน้นศึกษาเฉพาะตัวแปรจำนวนความถี่ของทางการสื่อสาร การเปิดรับสื่อมวลชน และจำนวนครั้งการเข้าฟังและอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกร มิได้ศึกษาถึงตัวแปรอื่น ๆ ที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมการเกษตรไปปฏิบัติ เช่น ระยะเวลาการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ความบ่อยครั้งในการแสดงความคิดเห็นและร่วมอภิปราย

2. ในการศึกษาเปรียบเทียบอัตราการยอมรับนวัตกรรมการเกษตรของกลุ่มยูว เกษตรกรโกรทกะไกลกับกลุ่มโศกเพชรนั้น ผู้วิจัยไม่ได้ศึกษารอบคลุมไปถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่ออัตราการยอมรับนวัตกรรมของสมาชิกกลุ่มทั้งสอง เช่น ความกระตือรือร้นของสมาชิกกลุ่ม ความอุดมสมบูรณ์น้ำของหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของสมาชิกกลุ่ม ที่มีผลต่อความสามัคคีของกลุ่มในการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน การที่สมาชิกกลุ่มมีอาชีพรับจ้าง ในช่วงว่างจากฤดูเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งทำให้ไม่ใส่ใจในกิจกรรมของกลุ่ม ฯลฯ

3. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถติดตามไปสอบถามอายุ การศึกษารายได้ ของบุคคลภายนอกที่ถูกระบุได้ ทำให้ไม่สามารถศึกษาได้ว่า ปัจจุบันทางการสื่อสารในค่าน ความคล้ายคลึงกันของบุคคล จะมีผลต่อการเลือกถ่ายทอดแพร่กระจายนวัตกรรมจากสมาชิก กลุ่มไปสู่บุคคลภายนอกในระบบสังคมหรือไม่

4. การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดในการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างการสื่อสารและ เครือข่ายการสื่อสาร เนื่องจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์แบบต่าง ๆ ที่โรเจอร์และคินเซก เสนอแนะให้ใช้ศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างการสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสารนั้น ไม่มีใช้ ในประเทศไทย ที่มีก็เพียงวิธีการวิเคราะห์ตัวประกอบด้วยคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีข้อจำกัดคือ โครงสร้างการสื่อสารจากวิธีนี้ ไม่มีความถูกต้องสมบูรณ์ในแง่ของการสื่อสาร

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน

เนื่องจากโครงการกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเยาวชนทรกร ซึ่งริเริ่ม จัดทำโดยโครงการส่งเสริมการเกษตรไทย-เยอรมัน และสำนักงานเกษตรจังหวัด นครราชสีมา กรมส่งเสริมการเกษตร ได้รับหลักการและกำลังส่งเสริมให้มีการ ค่าเนินงานในทุก ๆ จังหวัด ซึ่งปัจจุบันก็มีการจัดทำค่าเนินการแล้วใน 4 จังหวัดคือ จังหวัดนครราชสีมา เชียงใหม่ สงขลา และพิษณุโลก ดังนั้นเพื่อช่วยให้การค่าเนิน งานโครงการกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเยาวชนทรกรประสบผลสำเร็จ ผู้วิจัยใคร่ ขอเสนอและแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประ เเค็นต่อไปนี้

1. จากผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า จำนวนครั้งที่เข้าฟังและอภิปราย รายการมีความสัมพันธ์กับการยอมรับน่านวัตกรรมการเกษตรไปปฏิบัติ ดังนั้นเพื่อให้ สมาชิกกลุ่มได้นำนวัตกรรมการเกษตรที่เสนอในรายการวิทยุเพื่อเยาวชนทรกร ไปปฏิบัติ ให้มากที่สุดก็ควรที่จะชักจูงแนะนำ และดูแลให้สมาชิกกลุ่ม เข้าร่วมฟังและอภิปราย รายการทุก ๆ ครั้ง ดังนั้น เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลควบคุมและรับผิดชอบกลุ่ม จึงต้องสนิทสนม และพยายามโน้มน้าวใจให้สมาชิกกลุ่มมาร่วมฟังและอภิปรายให้บ่อยครั้งมากที่สุดเท่าที่ จะทำได้

2. ผลของการวิจัยครั้งนี้พบว่า จากการถามคำถามสังคมมิติกับสมาชิกกลุ่มยูว เกษตรกรโคจรทะเลและกลุ่มโคจรเพชรถึงบุคคลที่สมาชิกกลุ่มได้นำวิทยากรทางการ เกษตรที่ได้รับจากการฟังและอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรไปบอกเล่าพูดคุยด้วยนั้น ปรากฏว่าไม่มีสมาชิกคนใดระบุถึงเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมและรับผิดชอบกลุ่มเลย ซึ่งแสดงว่าการที่กลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อเกษตรกรก่อให้เกิดการยอมรับและแพร่กระจายนวัตกรรมนั้น เป็นประสิทธิผลของรูปแบบกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกร โดยแท้จริง มิใช่ประสิทธิผลอันเนื่องมาจากอิทธิพลของเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมและรับผิดชอบกลุ่ม แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มมีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรได้ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการ เกษตรในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอยู่ตลอดเวลา ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นเครื่องชี้ถึงความสำเร็จของกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรว่าสามารถนำมาใช้ในงานส่งเสริมการ เกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. จากผลการวิจัยนี้ พบว่า สมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรยังไม่ค่อยนำความรู้ในวิทยากร เกษตรที่ได้รับมาจากการฟังและอภิปรายรายการ ไปปฏิบัติที่บ้านเป็นงานส่วนตัวกัน ถ้าหากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบดูแลกลุ่ม จะส่งเสริมการนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติเป็นงานส่วนตัว นอกเหนือไปจากการนำไปปฏิบัติเป็นกิจกรรมกลุ่มแล้ว รูปแบบกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรก็จะก่อให้เกิดประโยชน์เพิ่มมากขึ้น และจะช่วยส่งเสริมยูว เกษตรกร เหล่านี้ให้กลายเป็นเกษตรกรชั้นนำต่อไปในอนาคตตาม เป้าหมายของโครงการอีกด้วย

4. ผู้วิจัยได้พบว่า ในหน้าแล้งหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว สมาชิกกลุ่มบางคน โดยเฉพาะกลุ่มยูว เกษตรกรโคจรทะเล จะมีการอพยพไปทำงานรับจ้างยังจังหวัดอื่น ๆ เช่น กรุงเทพฯ ลพบุรี กาญจนบุรี ทำให้สมาชิกขาดช่วงการฟังและอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกร ซึ่งนับเป็นปัญหาอุปสรรคสำคัญของโครงการกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกร ที่ควรจะช่วยกันคิดแก้ไขปัญหานี้โดยเร็ว เช่น อาจจะสร้างงานหรือหางานให้สมาชิกกลุ่มทำ อาทิ หางานจากโครงการ กสช. ให้สมาชิกทำ หรือสร้างเสริมกิจกรรมพิเศษเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม เช่น เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู

จักสาน ปลูกผัก เพื่อนำไปขายหารายได้ แต่ต้องทำในรูปแบบการค้า เพื่อสร้างรายได้ ให้แก่สมาชิกเป็นจำนวนเงินมากเพียงพอ และใกล้เคียงกับเงินรายได้ที่เขาได้รับ จากการไปรับจ้างทำงานที่อื่น และควรจะทำตลาดเพื่อขายผลผลิตของสมาชิกกลุ่มให้ด้วย ผู้วิจัยพบว่าที่กลุ่มยุว เกษตรกรโคราชและโคราช เจ้าหน้าที่ได้สอนให้สมาชิกจักสานกานมะพร้าว เป็นภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ และสมาชิกบางคนก็ปลูกผักเพื่อหารายได้ แต่ก็มีปัญหา การค้า การตลาด ยังไม่มีที่จัดส่งจำหน่าย ซึ่งควรที่จะแก้ปัญหาในประเด็นนี้ด้วย อาจจะ โดยการขอความร่วมมือจากร้านค้าเอกชน ให้ช่วยรับซื้อสินค้าของกลุ่มยุว เกษตรกร ซึ่ง หากสามารถช่วยหารายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่มได้ในจำนวนพอสมควรแล้ว ก็คงจะช่วยแก้ ปัญหาการอพยพไปทำงานที่อื่นได้ เพราะคงจะไม่มีใครที่คิดจะจากบ้านเกิดจากพ่อแม่ พี่น้องเพื่อนฝูง ไปรับจ้างทำงานในที่อื่น ๆ หากไม่จำเป็นจริง ๆ การ แก้ปัญหาในจุดนี้นอกจากจะเป็นการช่วยลดปัญหาอุปสรรคการขาดช่วงฟุ้งและอภิปรายราย - การวิทย์เพื่อยุว เกษตรกรแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้ยุว เกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญ ของอาชีพเกษตรกรว่าหากทำอาชีพนี้ในรูปแบบของการค้าและนำวิชาความรู้ที่ได้รับมาจากการ ฟัง และอภิปรายมาใช้ประกอบกันด้วยแล้ว ก็จะสามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนมาก ได้เช่นเดียวกับการทำอาชีพอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้ยุว เกษตรกรมีใจรักอาชีพเกษตรกร ไม่ เปลี่ยนอาชีพไปทำงานอย่างอื่น อันเป็นการช่วยแก้ปัญหาการอพยพเข้ากรุง ปัญหาการ แยกงานกันทำ ปัญหาท่งงาน ซึ่งเป็นปัญหาในระดับสังคมได้อีกด้วย

5. จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า รูปแบบกลุ่มอภิปรายรายการวิทย์เพื่อยุว เกษตรกร มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งต่อการแพร่กระจายนวัตกรรมการ เกษตรไปในระบบสังคม เป็นกลุ่ม - กลาง ที่ช่วยลดช่องว่างความแตกต่างในการแพร่กระจายนวัตกรรม ระหว่างหน่วยส่งเสริม การ เกษตรกับเกษตรกรในชนบท กล่าวคือ กลุ่มอภิปรายรายการวิทย์ จะเป็นกลุ่มใน ห้องถิ่น ที่รองรับนวัตกรรมการ เกษตรจากหน่วยงานส่งเสริมการ เกษตร แล้วแพร่กระจาย ท่อไปในสังคมท้องถิ่น กลุ่มอภิปรายรายการวิทย์เพื่อยุว เกษตรกร จึงเป็นเสมือนช่องทาง ในการแพร่กระจายนวัตกรรมการ เกษตรไปในท้องถิ่น ช่วยแก้ไขปัญหาของความล้มเหลว ในการส่งเสริมการ เกษตรในประเทศไทยที่เกิดจากการขาดองค์การในท้องถิ่นเป็น ฐานรองรับวิทยาการ เพื่อนำไปเผยแพร่ต่อไปในสังคม ดังนั้น จึงสมควรส่งเสริม การดำเนินงานโครงการกลุ่มอภิปรายรายการวิทย์เพื่อยุว เกษตรกรต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

1. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารของกลุ่มยูว เกษตรกรกลุ่มทดลองเริ่มแรก 2 กลุ่ม เมื่อเวลาผ่านไปควรศึกษาวิจัยอีกครั้งหนึ่งว่า โครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มยูว เกษตรกรทั้งสองกลุ่มนี้เปลี่ยนแปลงหรือไม่ และการยอมรับนวัตกรรมและการแพร่กระจายนวัตกรรมของกลุ่ม เปลี่ยนแปลงหรือไม่ มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มหรือไม่ ในลักษณะใด

2. การวิจัยครั้งต่อไป ควรจะเลือกศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มยูว เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ มีการยอมรับนวัตกรรมการเกษตรมาก กับกลุ่มยูว เกษตรกรที่ล้มเหลว ไม่มีการยอมรับนวัตกรรมการเกษตรไปปฏิบัติว่า มีโครงสร้างการสื่อสารแตกต่างกันอย่างไร เพื่อจะได้หาข้อสรุป โครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุ เพื่อยูว เกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จ ว่าต้องมีลักษณะและองค์ประกอบอย่างไร และมีความคล้ายคลึงกับโครงสร้างการสื่อสารของกลุ่มยูว เกษตรกร โกรกตะไกล้ ซึ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ประสบความสำเร็จในการวิจัยครั้งนี้บ้างหรือไม่ อย่างไร ซึ่งก็คือการศึกษาวิจัยโดยให้การยอมรับนวัตกรรมการเกษตรไปปฏิบัติเป็นตัวแปรอิสระ และโครงสร้างการสื่อสารเป็นตัวแปรตามนั่นเอง

3. ผลของการวิจัยในครั้งนี้พบว่า สมาชิกกลุ่มที่ติดต่อกับสื่อสารกันนั้น จะมีบ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ เคียงกัน มีความคล้ายคลึงกันในตัวแปรด้านอายุ และมีความสัมพันธ์กันอย่างสนิทแน่นแฟ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้เครือข่ายการสื่อสารมีความมั่นคง ดังนั้นเมื่อเวลาผ่านไปอีกช่วงระยะหนึ่ง อาจจะทำการศึกษาเพื่อทดสอบความมั่นคงของ เครือข่ายการสื่อสารนี้อีกก็ได้

4. ในการศึกษาที่จะใช้วิธีการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร เพื่อศึกษาถึงรูปแบบและลักษณะการแพร่กระจายนวัตกรรมครั้งต่อไปนั้น ใครขอเสนอแนะให้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพราะจะทำให้ทราบเครือข่ายของการแพร่กระจายนวัตกรรมไปในระบบสังคมใดกว้างไกลมากขึ้น

5. การศึกษาวิจัยประสิทธิภาพในการแพร่กระจายนวัตกรรมเกษตรของกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรครั้งต่อไป ควรศึกษาคอบคลุมถึง

บุคคลที่สมาชิกกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกรถ่ายทอคนวรรณกรรม การ เกษตรควยวามีการยอมรับนวรรณกรรม เกษตรไปปฏิบัติ(adoption) ภัยหรือไม่ หรือมีเพียงการตื่นตัวหรือมีความรู้ (awareness or knowledge) ในนวรรณกรรม เท่านั้น

6. ควรนำแบบจำลองการแพร่กระจายนวรรณกรรม เกษตรจากการศึกษา วิจัยในครั้งนี ไปทดสอบกับกลุ่มอภิปรายรายการวิทยุในจังหวัดอื่น ๆ และควรนำไป ทดสอบกับการแพร่กระจายนวรรณกรรมอย่างอื่น ๆ เช่น นวรรณกรรมสาธาณสุข นวรรณกรรม ทางการศึกษา เพื่อทดสอบถึงควรมีลักษณะทั่วไป (generalization) ของแบบจำลองนี้

7. จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่าในสังคมชนบทที่ผู้วิจัยทำการศึกษานั้น บุคคล จะเลือกคิคค่อสื่อสารกับผู้ที่มีความคล้ายคลึงกับคนในค่านอายุ ส่วนรายได้และการศึกษา ไม่มีผลต่อการเลือกคิคค่อสื่อสารของบุคคล จึงควรที่จะนำผลการวิจัยดังกล่าวนี้ไปทดสอบ ในสังคมเมืองว่า จะได้ผลเช่นเดียวกันหรือไม่ ในสังคมเมืองนั้น ทั่วแปรอายุ การศึกษา รายได้ จะมีอิทธิพลต่อการเลือกคิคค่อสื่อสารของบุคคลหรือไม่ อย่างไร

การวิจัยในครั้งนีถึงแม้ว่าจะยังมีข้อบกพร่องในหลายประการ แต่ผู้วิจัยก็หวังว่า งานวิจัยนี้จะยังประโยชน์ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่บ้างไม่มากก็น้อย ในอันที่จะช่วย เอื้ออำนวยต่อการปรับปรุงการค่านเงินงาน กลุ่มอภิปรายรายการวิทยุเพื่อยูว เกษตรกร ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังหวังว่า งานวิจัยนี้จะ เป็นประโยชน์และเป็นแนวทางให้แก่ผู้ทำการวิจัยทางค่านการสื่อสาร ในการที่จะนำวิธี การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารมาใช้ในการศึกษาวิจัยอยู่บ้างตามสมควร